

Σύνθετες Λέξεις

- **Σύνθετες λέξεις:** όσες προέρχονται από δύο ανεξάρτητες λέξεις. Στις σύνθετες λέξεις η πρώτη λέξη που συντίθεται ονομάζεται πρώτο συνθετικό, ενώ η δεύτερη δεύτερο συνθετικό, π.χ. ηλιόσπορος (= ήλιος + σπόρος).

- Οι σύνθετες λέξεις της νέας ελληνικής σχηματίζονται με δύο τρόπους:

α. Με την προσθήκη στην αρχή της λέξης ενός μορφολογικού στοιχείου, που ονομάζεται **αχώριστο μόριο** ή **προθήμα**, με μια διαδικασία που ονομάζεται **προθηματοποίηση**.

β. Με την **ένωση** δύο ή περισσότερων λέξεων.

α. Σύνθεση με αχώριστα μόρια (προθηματοποίηση)

- Τα **αχώριστα μόρια** ή **προθήματα** είναι λέξεις μονοσύλλαβες ή δισύλλαβες που δε χρησιμοποιούνται ποτέ μόνες τους. Οι περισσότερες από αυτές προέρχονται είτε από προθέσεις είτε από άκλιτες λέξεις της αρχαίας ελληνικής, ενώ λίγες σχηματίστηκαν τα νεότερα χρόνια.

- Ορισμένα από τα πιο συνηθισμένα αχώριστα μόρια είναι τα εξής:

- **α-** (**αν-**, **ανα-**): προσδίδει στο β' συνθετικό στερητική σημασία, π.χ. αδύνατος (α + δυνατός), ανήλιος (αν + ήλιος), αναδουλειά (ανα + δουλειά).
- **ανα-** (**αν-**): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «επάνω», «πάλι», «πίσω», π.χ. ανασηκώνω (ανα + σηκώνω), αναγέννηση (ανα + γέννηση), αναρωτιέμαι (ανα + ρωτιέμαι).
- **απο-** (**απ-**, **αφ-**): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία της «απομάκρυνσης», της «αφαίρεσης», του «χρόνου» και άλλες σημασίες, π.χ. απόκοσμος (απο + κόσμος), αποδυναμώνω (απο + δυναμώνω), απόβραδο (απο + βράδυ).
- **δια-** (**δι-**): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «ανάμεσα», «παντού» και άλλες σημασίες, π.χ. διατρέχω (δια + τρέχω), διασπορά (δια + σπορά), διέξοδος (δι + έξοδος).
- **δυσ-**: προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «δύσκολου», του «κακού», π.χ. δυσμορφία (δυσ+ μορφή), δύσκαμπτος (δυσ + καμπή).
- **εν-** (**εμ-**, **εγ-**): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «μέσα», π.χ. εντοιχίζω (εν + τοιχίζω), εμποτίζω (εμ + ποτίζω), εγκοπή (εγ + κοπή).
- **επι-** (**επ-**, **εφ-**): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «επάνω» και άλλες σημασίες, π.χ. επιγραφή (επι + γραφή), επίγραμμα (επι + γράμμα), επέκταση (επ + έκταση), έφιππος (εφ + ίππος).
- **κατα-** (**κατ-**, **καθ-**): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «κάτω», της «εναντίωσης», της «υπερβολής» και άλλες σημασίες, π.χ. κατάβαση (κατα + βάση), καταδιώκω (κατα + διώκω), καταγοητεύω (κατα + γοητεύω).
- **ξε-** (**και ξ-** πριν από φωνήεν): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «έξω», του «πολύ», της στέρησης, π.χ. ξεσπιτώνω (ξε + σπιτώνω), ξετρελαίνω (ξε + τρελαίνω), ξεπουλώ (ξε + πουλώ).
- **παρα-** (**παρ-**): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «ενώπιον», του «εναντίον», της απόκλισης από το νόημα του β' συνθετικού και άλλες σημασίες, π.χ. παρελάνω (παρα + ελάνω), παραβαίνω (παρα + βαίνω), παραγνωρίζω (παρα + γνωρίζω).

- **συν-** (συγ-, συλ-, συμ-, συρ-, συσ-, συ-, συνε-): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «μαζί», π.χ. *συνεργασία* (συν + εργασία), *συγγενής* (συγ + γένος), *συρροή* (συρ + ροή).
- **υπο-** (υπ-, υφ-): προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία του «από κάτω» και του «μείον», π.χ. *υποστήριξη* (υπο + στήριξη), *υπόταση* (υπο + τάση).

- Σύμφωνα με ορισμένες αναλύσεις της νέας ελληνικής, οι λέξεις που σχηματίζονται με αχώριστα μόρια είναι παράγωγες. Έτσι, οι προθέσεις της αρχαίας ελληνικής αλλά και τα στερητικά μόρια θεωρούνται προθήματα που ανήκουν στην παραγωγή λέξεων, π.χ. *αναβάλλω*, *εξ-άγω*, *ά-κακος*.

β. Σύνθεση με ένωση λέξεων

- Οι λέξεις που συνενώνονται ως α' ή β' συνθετικό για να αποτελέσουν μια σύνθετη λέξη μπορεί να είναι ουσιαστικά, επίθετα, αριθμητικά, ρήματα, μετοχές, επιρρήματα και προθέσεις. Μπορεί οι λέξεις που αποτελούν τη σύνθετη λέξη να ανήκουν στην ίδια γραμματική κατηγορία (π.χ. *κιτρινόμαυρος* [κίτρινος + μαύρος], *ανοιγοκλείνω* [ανοίγω + κλείνω] ή σε διαφορετική (π.χ. *σιγοτραγουδώ* [σιγά + τραγουδώ]).

γ. Η μορφή των σύνθετων λέξεων

- Το συνδετικό φωνήεν κατά τη σύνθεση δύο λέξεων, όταν η πρώτη είναι κλιτή ή επίρρημα, ανάμεσα στις δύο λέξεις μπαίνει συνήθως το φωνήεν ο, π.χ. *τσιχλόφουσκα* (τσιχλά + φούσκα), *σιγοτραγουδώ* (σιγά + τραγουδώ). Όταν το αρχικό φωνήεν του β' συνθετικού είναι ο ή α, συνήθως το συνδετικό φωνήεν χάνεται, π.χ. *αχυράνθρωπος* (άχυρο + άνθρωπος), αλλά *νοτιοανατολικός* (νότιος + ανατολικός).

δ. Τονισμός των σύνθετων λέξεων

- Ο τόνος στις σύνθετες λέξεις ή παραμένει στη συλλαβή στην οποία τονίζεται το β' συνθετικό (π.χ. *μηχανή* → *ραπτομηχανή*, *ακούω* → *κρυφακούω*) ή ανεβαίνει μία ή και δύο συλλαβές (π.χ. *κεράσι* → *πετροκέρασο*, *μαγαζί* → *μικρομάγαζο*).